

El retrat de Vicente Mª Rodrigo i Ros, cavaller de Montesa i acadèmic de Sant Carles

Josep Cerdà i Ballester

RESUMEN

A pesar de ser una obra de autor desconocido y sin poderse atribuir a ningún pincel de primera fila, el retrato que aquí se presenta sirvió para plantear una hipótesis de trabajo. A través de diversas fuentes, el autor hizo pasar la obra a la categoría de documento al interrogarla desde distintos enfoques e identificarla con un personaje concreto.

Palabras clave: Nobleza/Genealogía/Heráldica/Caballeros/Orden de Montesa/Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia/

ABSTRACT

Despite being a work of unknown authorship and can not be attached to any reputed painter, the portrait presented here served to raise a working hypothesis. Through various sources, the author turned it into a document thanks to questioning the work from different approaches and identify it with a particular character
Keywords: Nobility | Genealogy | Heraldry | Knights | Order of Montesa | Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia

El vint-i-nou de setembre de 2008, el Museu Parroquial de Montesa¹ va adquirir d'un particular el retrat d'un cavaller de Montesa. Segons ens va indicar el venedor, l'obra procedia dels béns del darrer baró de Canet d'En Berenguer. Amb eixes dades i la informació que ens podia oferir la peça, ens vam disposar a intentar esbrinar qui era el personatge representat.

Així, en primer lloc, la indumentària i altres detalls com per exemple, la forma de dur els cabells, ens parlaven d'un personatge del segle XIX, probablement de l'època de Ferran VII. La pintura, segons ens va comentar en el seu dia Vicent Guerola, professor del Departament de Conservació i Restauració de Béns Culturals de la Universitat Politècnica de València, està feta sobre un llenç de cotó, suport també habitual a l'època que a primera vista barallàvem.

Amb tot, l'escut pintat a la part superior esquerra i la informació disponible a internet sobre els barons de Canet d'En Berenguer, a més de la documentació d'arxiu, van ser els elements claus per identificar el personatge amb Vicente Mª Rodrigo i Ros.

1. LA IDENTIFICACIÓ DEL PERSONATGE

El primer objectiu consistí en averiguar quina vinculació tenien els barons de Canet d'En Berenguer, antics propietaris del quadre, amb algun cavaller de l'orde de Montesa del segle XIX. Realitzades diverses consultes a través d'internet,

vam poder averiguar que l'únic vincle possible calia establir-lo amb Vicente Mª Rodrigo i Ros en relacionar per via materna Antonio de Saavedra Rodrigo, baró de Canet en 1925², amb el cavaller de Montesa en qüestió.

Tenint prevista dita possibilitat, vam anar eixint de dubtes en consultar l'extracte de l'expedient de Vicente Mª Rodrigo per a ingressar en l'orde de Montesa, publicat en 1957 per Vicente Cadenas³. Amb més dades als documents originals, vam confirmar possibles lligams amb el personatge amb la lectura de l'expedient, també per a cavaller de Montesa, de Luis Jáudenes García Lozano, II comte de Zanoni⁴, besnét de Vicente Rodrigo, documents tots ells conservats a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid⁵.

Amb l'anàlisi de la documentació a l'abast vam poder concloure, finalment, que el personatge representat al quadre era el cavaller de Montesa Vicente Mª Rodrigo i Ros.

2. ESBÒS BIOGRÀFIC

Vicente Mª Rodrigo i Ros (o Ros de Ursinos), va nàixer a la ciutat de València el vint-i-sis de març de 1773. A l'endemà, a la parròquia de Sant Tomàs, va ser batejat amb els noms de Vicente, María, Lino, Ruperto, Francisco, Benito, Ignacio i Tomás. Son pare, Francisco, havia nascut a Alzira, mentre que Ignacia, la mare, encara que de família originària d'Ontinyent, veié la llum a la ciutat de Xàtiva.

¹ Informació sobre el museu i la seua col·lecció podeu trobar-la a la direcció d'internet www.museumontesa.com.

² El títol de baró de Canet d'En Berenguer havia estat rehabilitat a favor d'Antonio de Saavedra Rodrigo el 14-I-1925: *Gaceta de Madrid*, 16-I-1925, p. 192, disponible a la direcció d'internet www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/gazeta.php

³ CADENAS I VICENT, Vicente de, *Caballeros de Montesa que efectuaron sus pruebas de ingreso durante el siglo XIX*. Madrid, Imprenta i Editorial Maestre, 1957, pp. 98-102.

⁴ II comte de Zanoni com a títol espanyol: http://www.la-genealogia.com/apellidos/desc_larga.asp?apellido=JAUDENES+

⁵ RODRIGO I ROS, Vicente María, Archivo Histórico Nacional [AHN], *OOMM (Órdenes Militares)*, Caballeros Montesa, moderno, n° 57; expedientillos, n° 15208. Jáudenes García Lozano, Luis, AHN, *OOMM*, Caballeros Montesa, moderno, n° 181; expedientillos, n° 15322.

Militar de carrera, no tenim informació del futur cavaller fins a l'any 1821, quan el rei, com a Administrador Perpetu de l'orde de Montesa, en atenció als mèrits personals de don Vicente, aleshores tinent de fragata de l'armada naval, li atorgà mercè d'hàbit per poder ser admès com a cavaller en l'orde de Montesa, és a dir, l'oportuna llicència reial per poder iniciar l'expedient de proves que calia passar per formar part –o no– de l'orde militar valencià. Dit document, no obstant, el que feia era ratificar una mercè d'hàbit anterior, lliurada per Carles IV l'onze d'abril de 1807, però sense més efectes.

Despatxada la mercè, dos membres de l'orde de Montesa s'havien d'encarregar de verificar si el candidat comptava amb els requisits exigits pels estatututs –*Definiciones*– de l'Orde. Els qui realitzaren les proves sobre la idoneïtat de Vicente Rodrigo foren els montesians fra Joaquín Sanchis Berenguer de Morales, cavaller, i fra Luis Giner, aleshores ex frare de Montesa per estar suprimit en eixes dates el convent de l'Orde. A banda d'aportar un arbre genealògic del pretendent a cavaller, l'expedient conservat a Madrid du una còpia de la partida de bateig del candidat, una detallada descripció del seu escut d'armes i un dibuix de l'emblema, que ens ha permet comparar-lo amb el representat al quadre.

Don Vicente Rodrigo tenia el seu domicili a València, al número set de l'antic carrer de Campaners (desaparegut per edificar l'actual plaça de la Reina, a prop de la Seu), on hi havia, sobre el dintell de la porta, un escut de pedra quarterat que incloïa les armes de la família Rodrigo (una torre amb tres rodes damunt) i les de l'àvia materna, de cognom Dassio, composades per

“... cuatro fajas horizontales que representan las olas pacíficas del mar, descansando sobre la faja superior un pájaro llamado Alción y sobre este otra faja o barra que unida a la en que descansa el referido pájaro forma un ángulo agudo poco

Fig. 1.- Retrat de Vicente M.º Rodrigo i Ros. Museu Parroquial de Montesa.

más de quarenta y cinco grados y detrás de dicho ángulo se vé una estrella, cuyo quarto es perteneciente a la familia de Assio o Dacio sincopado...”⁶.

Altres escuts de membres de la família que enllaçaven amb el futur cavaller s'hi trobaven a Xàtiva, a la capella del Sant Crist del convent de dominics (patronat de Francisco de Paula Ros, Maestran de València, veí de Xàtiva i senyor d'Almiserà), i Ontinyent, on els Puigmoltó (cognom de l'àvia materna) tenien el patronat de la capella de les Ànimes, a l'església de Sant Joan i Sant Vicent, de l'orde de dominics.

A més, un germà de don Vicente, José, era aleshores cavaller de la Maestranza de València, i havien obtingut l'hàbit de cavallers de l'orde de Montesa l'avi Francisco Ros i Montoro (1688-1750), el besavi Dionisio Ros de Ursinos i Castellví (1655-1714) i un germà de l'àvia materna, José Ignacio Puigmoltó Barberà (1692-1758)⁷.

⁶ AHN, OOMM, Caballeros Montesa, moderno, n.º 57.

⁷ La primera data indica l'any d'ingrés en l'orde de Montesa, la segona la defunció.

Genealogia de Vicente Mª Rodrigo i Ros (1773-1844)

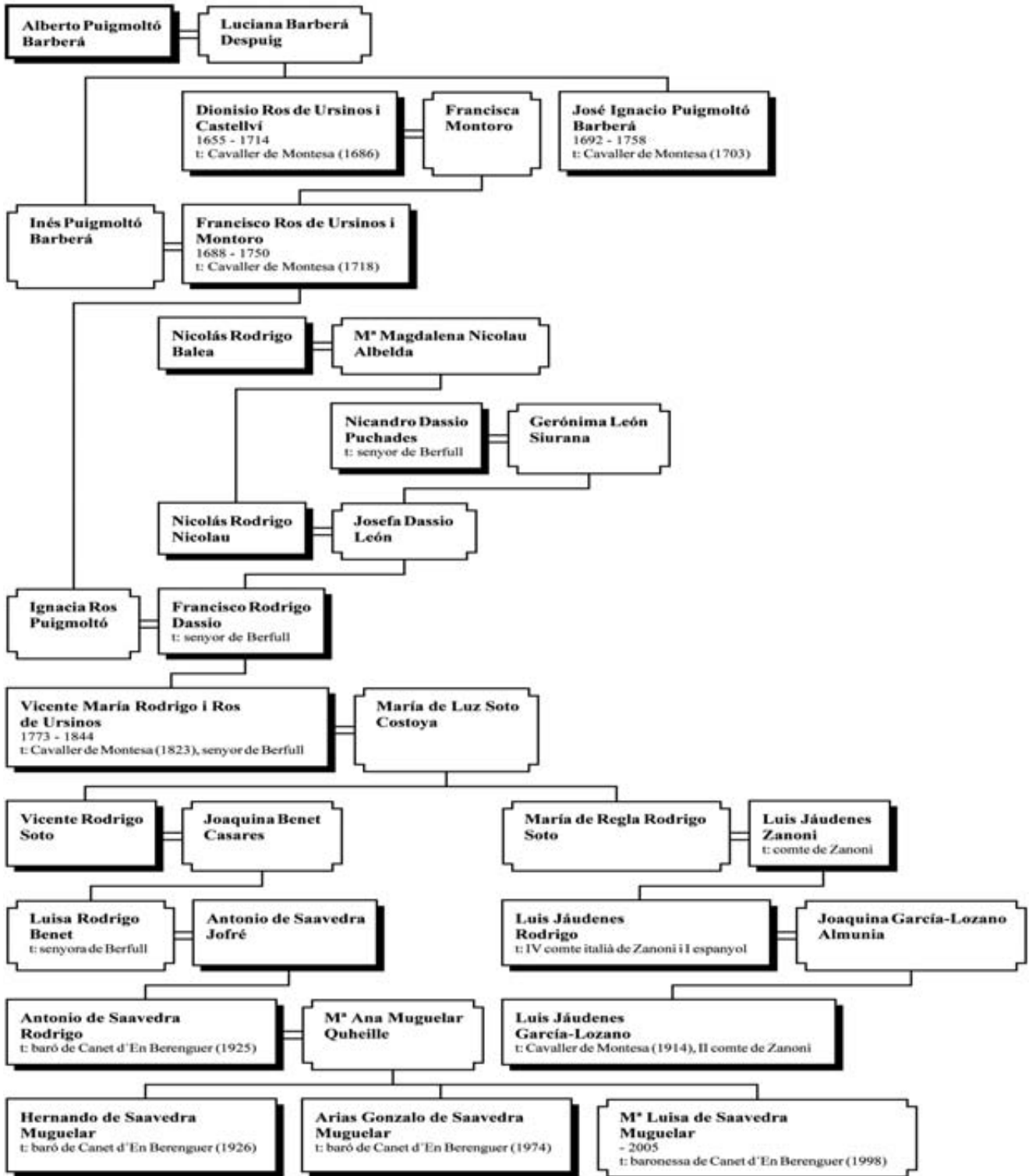

Fig. 2.- Genealogia de Vicente Mª Rodrigo i Ros

Amb els antecedents exposats, don Vicente Rodrigo va ser creuat cavaller de l'orde de Montesa a La Habana, on aleshores residia, el trenta de gener de 1823. En no haver a dita ciutat cavallers de Montesa per poder realitzar la cerimònia, va ser armat cavaller per Claudio Martínez de Pinillos, de l'orde de Calatrava. Uns anys després, el dotze de juliol de 1825 va obrindre permís per professar en l'Orde⁸.

Segons la informació que ens va facilitar l'historiador Dominique Goncalvès, Vicente Rodrigo va ser *alcalde ordinario* de La Habana el 1824⁹. En aquella illa va contraure matrimoni amb Mª de Luz Soto i Costoya, natural de La Habana, amb qui va tindre dos fills, Vicente María i María de Regla.

Una dècada després el trobem (suposem) a València, on el dos d'octubre de 1833 rebia el nomenament d'acadèmic d'honor de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos, junt al seu fill Vicente Mª Rodrigo i Soto, *gentil hombre de Su Majestad con entrada*¹⁰.

Durant la primavera de 1844, uns mesos abans de faltar i amb setanta-un anys d'edat, don Vicente fou testimoni de les informacions per a l'hàbit de cavaller de Montesa d'un altre montesià i.lustre, l'erudit marquès de Cruïlles¹¹.

Vicente Rodrigo i Ros morí a València el dos de novembre de 1844, sent soterrat al cementiri general "...vestido con el ábito de Montesa, a cuya Orden pertenezco como caballero profeso...". Mesos abans, el vint-i-un d'abril, havia testat davant el notari de València Vicente Antonio Barrachina¹².

En eixos moments consta

"coronel retirado de infantería, caballero de las reales y militares órdenes de San Hermenegildo, Nuestra Señora de Montesa y San Jorge de Alfama, socio de número y honorario de la Real Sociedad de Amigos del País de la Habana y de la Real Academia de San Carlos de esta ciudad de Valencia, diputado perpetuo e inspector honorario de la Casa de Beneficencia de la citada Habana, señor de Berfull, natural y vecino de esta ciudad de Valencia, hijo de don Francisco Rodrigo y de doña María Ignacia Ros de Ursinos".

A banda de les disposicions testamentàries en favor dels seus fills i néts, consta que la seua filla María de Regla estava casada amb Luis Jáudenes, comte de Zanoni, i que el seu fill Vicente María havia mort ja. A més,

"...declaro para los efectos que haya lugar en derecho, que tengo un hijo natural y legitimado llamado don Ramón Rodrigo, graduado de capitán en el regimiento de Baylén, a quien asigno mi alfiler de brillantes y la escribanía chica de mi último uso, de plata, lo cual se le mandará al puerto donde se halle cuando la pida..."

a qui també li deixava "el remanente del quinto de todos mis bienes, derechos y acciones y la casa mesón que poseo en Alcira".

3. UNES NOTES SOBRE EL RETRAT

El quadre de Vicente Rodrigo ha de ser una obra pintada durant les últimes dècades de la seua vida, entre els anys 1823-44. No obstant, i

⁸ AHN, OOMM, lib. 521-C, ff. 301-301v.

⁹ Archivo del Historiador de la Ciudad de la Habana, secció Actas capitulares, llibres 105 i 110. Aquesta informació ens l'ha facilitada Dominique Goncalvès, a qui agraïm la seua generositat, i amb qui vam contactar des de l'aportació exposada al seu llibre *Le planteur et le Roi. L'aristocratie havanaise et la couronne d'Espagne (1763-1838)*, Madrid, Casa de Velázquez, 2008.

¹⁰ Real Academia de Bellas de San Carlos (RABASC), *Libro de acuerdos de Juntas Particulares*, sign. 9, sense foliar. Uns mesos després, a la junta particular de l'u de desembre del mateix any, registrada al mateix llibre, "se leyó y quedó enterada la Junta de dos oficios de los señores don Vicente María Rodrigo y Ros de Ursins y don Vicente María Rodrigo y Soto dando espresivas gracias por sus nombramientos de académicos de honor". El nostre agraïment a Diana Zarzo i Mª Carmen Zuriaga, bibliotecàries de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, per haver-nos facilitat aquesta informació.

¹¹ CADENAS, V. de, *Ob. cit.*, p. 171. Sobre Vicente Salvador Monserrat, marquès de Cruïlles, pot consultar-se, per exemple, AAVV, *Diccionario biográfico de políticos valencianos (1810-2005)*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2006, p. 525.

¹² El testament es conserva a l'Arxiu del Regne de València, *protocolos notariales*, sign. 8524, ff. 173-184v.

a falta d'un anàlisi més profund del suport tèxtil i d'altres característiques, també podria ser una còpia d'una obra més antiga, realitzada durant el primer terç del segle XX.

En tot cas ens mostra el personatge de mig cos, amb el rostre lleugerament girat i mirada directa i inquietant cap a l'espectador. Vist amb uniforme militar, ample mocador al coll, i hi destaca el mantell de cor amb la creu de l'orde de Montesa brodada al costat esquerre. L'execució de les mans, sempre de difícil dibuix, la va solucionar l'anònim pintor en situar-les ambdues sota el mantell blanc, on destaquen els cordons per a tancar-lo, units amb un fiador de forma circular.

L'escut situat sobre el costat dret de l'espectador, ben ordenat, ens mostra l'heràldica dels seus llinatges: partit, en camp de gules una torre amb tres rodes damunt (Rodrigo), sobre atzur, un bou amb una rosa damunt (Ros) i sobre el tot un escudet amb les armes de la família Dassio descrites abans. Per timbre, una corona de senyor antic; i, acolada, la creu de Montesa. El fet de col·locar sobre les armes dels seus llinatges les del cognom Dassio estaria justificat pel fet de vindre-li el senyoriu de Berfull (poblat situat al terme de Rafelguaraf) per Josefa Manuela Dassio, àvia materna.

Amb tot, cal tindre present que les figures que hi consten al segon quarter per al cognom Ros (bou i rosa), no són exactament les mateixes que les que hi ha al dibuix conservat al seu expedient a l'AHN, on es prescindeix de la figura del bou per representar el llinatge Ros. Eixa representació per a dit cognom amb les figures del bou i la rosa podem vore-la també a les *Trobes* de mossén Febrer editades a València en 1796¹³, encara que amb el bou orientat a l'inversa.

Els darrers senyors de Berfull, barons de Canet d'En Berenguer i propietaris del quadre, per qüestió d'herències, acabaren venent el retrat a un particular.

Sortosament per a l'obra (i per a la memòria del personatge) podem contemplar-lo hui,

després de nombroses vicissituds, des del seu lloc al Museu Parroquial de Montesa.

APÈNDIX DOCUMENTAL

I

1773, març 27. València.

Partida de bateig de Vicente Mª Rodrigo i Ros AHN, OOMM, Expedientes Caballeros Montesa, moderno, n° 57.

“Sábado, a veinte y siete de marzo de mil sevecientos setenta y tres bauticé solemnemente según ritu de la Santa Iglesia a Vicente, María, Lino, Ruperto, Francisco, Benito, Ignacio, y Tomás, hijo de de don Francisco Rodrigo y Dassio y de doña Ignacia Ros y Puigmoltó, consortes. Abuelos paternos: don Nicolás Rodrigo y doña Manuela Dassio, maternos don Francisco Ros y doña Inés Puigmoltó. Fue padrino mosén Francisco Boscá, presbítero. Nació el día antes. Doctor Vicente Botella, rector [còpia de l'arxiu de la Parròquia de Sant Tomàs de València];

2

1823, gener 30. La Habana.

Creuament i presa d'hàbit en l'orde de Montesa AHN, OOMM, lib. 817-C, full solt (una altra còpia pràcticament idèntica al mateix arxiu, llibre 523-C, f. 2;

1823. Enero, 30. Don Vicente Mª Rodrigo i Ros, caballero. Frei don Vicente Mª Rodrigo y Ros, natural de la ciudad de Valencia del Cid, teniente coronel y teniente de fragata de la Real Armada, ayudante de la comandancia general de marina de la ciudad de La Havana, fue armado caballero y tomó el ábito e ysignia de esta Orden y caballería de Santa María de Montesa i San Jorge de Alfama el día treinta de enero del año mil ochocientos veinte y tres, en la capilla de la Tercera Orden de San Francisco de la ciudad de

¹³ FEBRER, mossén Jaume, *Trobes de mossén Jaume Febrer, caballer, en que tracta dels llinatges de la Conquesta de la ciutat de València e son Regne*, facsimil, València, Ajuntament, 1996, p. 231 i escut 438.

Fig. 3.- Escut de Vicente Rodrigo a l'AHN: 1) Rodrigo, 2) Ros, 3) Dassio, 4) Puigmoltó

Fig. 4.- Detall de l'escut pintat al quadre

La Habana en la ysla de Cuba. Le armó caballero el señor don Claudio Martínez de Pinillos, caballero de las órdenes militares de Calatrava, de San Fernando y de la Luis de la Vandée, maestrante de Ronda, coronel retirado de los reales exércitos, etc, y le dio el ábito el reverendo padre fray Manuel González, religioso de la orden de San Francisco, ministro exprovincial de la provincia de Santa Elena de la Florida, en virtud de real cédula de 4 de junio de 1822 en que Su Magestad dio esta comision.

Autorizó este acto don Cayetano Pontón, esscrivano público y del número de la dicha ciudad de La Havana, consta por el testimonio dado por el mismo a 24 de enero de 1825 y legalizado por tres escrivanos del [colegio de la referida ciudad].

3

1833, octubre 2. València.

Nomenament d'acadèmic d'honor de la Real Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València

RABASC, *Libro de acuerdos de Juntas Particulares*, sign. 9.

“El excelentísimo señor presidente propuso según las facultades que le conceden los estatutos y por unánime parecer fueron creados Académicos de Honor los señores Vicente María Rodrigo y Ros de Ursins, caballero profeso de la real orden de Montesa y don Vicente María Rodrigo y Soto, gentil hombre de Su Magestad con entrada”.

4

1844, novembre 6. València.

Partida de defunció de frey Vicente María Rodrigo i Ros;

AHN, OOMM, lib. 853-C, pp. sense foliar.

“En día dos de los corrientes y hora de once y media de la noche, falleció en esta ciudad don Vicente María Rodrigo y Ros, caballero que fue de nuestra Orden y en la parroquial de Santo

Fig. 5.- Detall del rostre

Tomás de la misma se le hizo el correspondiente funeral con misa de cuerpo presente. Recibió los santos sacramentos de penitencia, Eucaristía y extrema unción y testó bajo cierta fecha ante N. Barrachina, de esta ciudad y lo fue enterrado en el cementerio general. Valencia, a seis de noviembre de mil ochocientos cuarenta y cuatro y lo firmó Francisco Carbonell. Archivero general de Montesa [*firma i rúbrica*].